

Дарко НИКОЛОВСКИ

ЦАРСКИ ДВЕРИ ОД ЦРКВАТА СВ. НИКОЛА ВО СЕЛО ЧЕЛОПЕК

сл. 1. Царските двери (јужното крило) од црквата Св. Никола во селото Челопек, кај Тетово

Царските двери (јужното крило) од црквата Св. Никола во селото Челопек, кај Тетово, и покрај големите оштетувања, сепак, со квантумот на сочуваната резба и фрагментарниот иконопис претставуваат ретко уметничко дело од Тетовскиот регион, а според стилско-ликовниот квалитет се сместуваат во редот на позначајните уметнички остварувања на територијата на Р. Македонија од крајот на XVI век или почетокот на XVII век.

Црквата Св. Никола во село Челопек, кај Тетово (средината на XIV век, обновена во XIX век)¹ полека ги отвора своите тајни и во секоја нова пригода нуди нови сознанија за својата историја. Во еден наш неодамнешен увид на црквата Св. Никола во селото Челопек откривме едно крило од царски двери во многу девастирана состојба.²

¹ Основни податоци за црквата Св. Никола во Челопек дадоа П. Миљковиќ-Пепек – А. Николовски, *Состојбата и валоризацијата на црковните споменици на културата од XIV век до денес на територијата на Собранието на општина Тетово*, Културно наследство VI (Скопје 1975), 88-89, сл. 1-2, 16, 19-20; П. Миљковиќ-Пепек, *Преглед на црковните споменици во тетовска област од XI до XIX век*, Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија, III, Скопје 1980, 464-466, сл. 1-5. Стилот на фреските се поврзува со живописците што работеле во Лесново и во Марков манастир, а претходно можеби и во Дечани - S. Gabelić, *Jedna lokalna slikarska radionica iz sredine XIV veka. Dečani-Lesnovo-Markov manastir-Čelopek*, Dečani i vizantijska umetnost sredinom XIV veka, ed. V. J. Đurić, Beograd 1989, 367-378, posebno 373-374, сл. 19; ead., *Manastir Lesnovo. Istorija i slikarstvo*, Beograd 1998, 145-147. S. Gabelić, *Rođenje hristovo u Čelopeku. Funkcionalno modifikovanje predloška freske*, Патримониум.мк 7-8, Скопје 2010, 217-230.

² Јужното крило од Царските двери беше фиксирано на северниот ѕид во западниот дел на црквата и може-

сл. 2. Средишниот дел од царските двери од Челопек

Иако со големи оштетувања на иконописот, сочуваната резба на царските двери беше доволен елемент да заклучиме дека се работи за дело со стилско-ликовни одлики од крајот на XVI век или од почетокот на XVII век.³

Јужното крило од царските двери⁴ е поделено на три одделни појаси (сл. 1). Рабната бордура на

ше да се констатира дека истото подолго време стоело закопано во земја од страната на резбаниот дел, што довело до уништување на позлатата и боениот слој. Од црковниот одбор не можеа да ни дадат подетални информации каде е пронајдено ова крило од царски двери и од каде потекнува. Постоечкиот иконостас во црквата потекнува од обновата во XIX век и поседува икони од 1830 г. од Христо зограф Дебранин и други зографи, в. П. Миљковиќ-Пепек – А. Николовски, *Состојбата и валоризацијата на црковните споменици*, 89.

³ Јужното крило од Царските двери е земено на конзерваторски третман во Националниот конзерваторски центар - Скопје во текот на 2011 година од страна на Дарко Николовски, раководител на Проектот за конзервација и Валентина Поцевска, раководител на Проектот за непосредна заштита.

⁴ Јужното крило (Рег. Бр. 23399) од црквата Св. Никола во селото Челопек е изработено од монолитна ореова талпа со димензии 106 x 31,5 x 4,5 см. Кај резбаните површини нема остатоци од позлата или пак боен слој.

сл. 3. Средишниот дел од царските двери од Челопек, детаљ од фигурата на Богородица

сл. 4. Средишниот дел од царските двери од Челопек, детаљ од престолот пред кој стои Богородица

крилото од десната страна е во двојна плетенка, додека во горниот лачен завршок и од рамната страна тече као единечна плетенка изработена во плитка резба. Долното поле, во форма на квадрат, е одвоено токму со рабната бордура во вид на плетенка, а кон централната површина со единечната плетенка изведена во крупен фриз. Централното правоаголно поле зазема најголем простор, а во горниот дел завршува со карактеристичен, сараценски двојно прекршен лак. Празниот простор на аглите од правоаголникот е исполнет со два едноставни цвета. Третиот горен дел на крилото

сл. 5. Горниот дел од царските двери од Челопек, детаљ од фигурата на непознат пророк

завршува лачно. Истиот, од средишниот дел е одвоен со фриз на кој се изрезбани детали во вид на централно поставен цвет во повеќе слоеви, фланкиран со два помали цвета од обете страни. Иконописот на дверите е сочуван фрагментарно и од нашите прелиминарни конзерваторски истражувања можевме да дојдеме до следниот заклучок: јужното крило од царските двери е поделено на три одделни површини определени за сликање. Средишното поле на царските двери од Челопек, (сл. 2) кое и по димензии е поголемо од другите две, е резервирано за фигурите од композицијата на Благовештението⁵ (вообичаената иконографија е на јужното крило да се слика претставата на Богородица во моментот кога ја прима благата вест, додека архангел Гаврил се слика на северното крило). Така, на централната површина на јужното крило од царските двери од Челопек е сочуван фрагмент на кој можеме да ја препознаеме сигнатурата на Богородица ($\overline{\text{MP}} \Theta\Upsilon$) и мал сегмент од позлатениот ореол на кој се забележува и штучко декорација, со што се потврдува стандардното иконографско правило во сликањето на царските двери. (сл. 3) Според димензиите на полето определено за сликање на претставата на Богородица и од сочуваните фрагменти во долниот лев агол, во кој може да се забележи дел од престол во цинобер боја, може да се претпостави дека Богородица стои пред него. (сл. 4)

⁵ Лк. 1, 26—38 и Протооевангелието на Јаков.

сл. 6. Долниот дел од царските двери од Челопек со претставата Воведение на Богородица во храм

сл. 7. Долниот дел од царските двери од Челопек, детаљ од претставата Воведение на Богородица во храм

Во горниот лачен дел на јужното крило, сочуваниот боен слој не овозможува да се изврши точна идентификација (сл. 5). Сочувани се мали фрагменти од позлатениот ореол, дел од вратот на пророкот, цинобер химатион преку левото рамо и натпис во кој се препознаваат букви од црквенословенското писмо. Фигурите на старозаветните пророци Давид и Соломон вообичаено се сликаат со композицијата на Благовештението, во контекст со нивното пророштво за овоплотувањето.⁶ Појавата на пророците Давид и Соломон над претставата на Благовештението, на царските двери се јавува редовно дури од почетокот на XVI

⁶ Г. Бабић, *Краљева црква у Студеници*, Београд 1987, 99.

сл. 8. Царски двери од црквата Мали свети Врачи (XVI/XVII век) во Охрид

сл. 9. Царските двери Полошкиот манастир (крајот на XVI век)

век.⁷ Иако секогаш постојат отстапки,⁸ вообичаената иконографија за овој простор е на северното крило со архангел Гаврил да се слика пророкот, царот и првосвештеникот Соломон, додека на јужното крило, како пандан на Богородица е насликан пророкот, царот и првосвештеникот Давид.⁹ Според ерминијата на Дионисиј Фурнографиот се препорачува да се испишува текст од (Пс. 44 (45), 10) на Давидовиот свиток и цитат од Из-

реки (31, 29) на свитокот на цар Соломон.¹⁰ Првиот ерусалимски ракопис (1566) и Ерминијата на фамилијата Зографски (1728), исто така препорачуваат Благовештението да биде придружувано од пророкот Давид со цитат *слишы дѣщи и виждѣ и приклони оухо твоѣ* (Псалми 44, 10) а кај Соломон *многѣ дѣщерѣ створи хъ оу силовъ ты же прѣвзѣде всакоѣ* (Изреки 31, 29).¹¹

Во долниот дел на дверите, на површината определена за сликање е сочуван фрагмент од иконопис што ни дава доволно податоци за да ја идентификуваме сцената. Имено, во горниот десен агол се сочувани два лика коишто, по наше мислење, би требало да бидат дел од сцената *Воведение во храмот на Пресвета Богородица* (сл. 6).¹² Еден

⁷ М. Ѓоровић-Љубинковић, *Средњеveковни дуборез*, 122.

⁸ На Благовештението на царските двери од Шопско Рударе е насликан Давидовиот потомок Соломон над Богородица, додека над архангел Гаврил пророкот Давид. Таков е случајот и со опожарените двери од манастирот Св. Јован Претеча/Продром, Слепче, Демирхисарско, како и Благовештението од еден поменик од Митрополијата во Битола, в. М. М. Машниќ, *Три примероци на царски двери од кратовско-кумановскиот крај*. (Уметничка вредност, конзерваторска презентација, постконзерваторски статус), Патримониум.мк 3-4, 5-6 / 2008-2009, Скопје 2009, 73-74.

⁹ Ова е објаснето во Евангелието на Матеј, во кое Христос се јавува како „син Давидов“ (1.1), додека Богородица „јерка Давидова“. Од домот Давидов произлегува Христовото генеолошко стебло и се потенцира улогата на Богородица и на нејзините предци - Б.

Тодић, *Старо Нагоричино*, 96-97; Д. Војводић, *Зидно сликарство цркве Светог Ахилија у Ариљу*, Београд 2005, 48-49.

¹⁰ А. Παλαδόπουλος-Κεραμεύς, Διονσίου του εκ Φουρνά, *Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης*, εν Πετρούπολει 1909, 82.

¹¹ М. Медић, *Стари сликарски приручници II*, Београд 2002, 199, 539; cf. Б. Тодић, *Грачаница, сликарство*, Београд, 1993, 99.

¹² „Значењето на овој празник е многусложно, но сепак - Црквата го гледа како празник што го одбележува

сл. 10. Царски двери од црквата Успение на Богородица во манастирот Калишта во Струга

сл. 11. Царски двери од црквата Св. Спас во село Добри Дол

сл. 12. Царски двери од црквата Св. Димитрие, с. Бучин, Прилепско

од сочувваните ликови е Пресвета Богородица (Ἁρ Ἐρ), која ја препознаваме и по карактеристичниот цинобер мафорион што и ја прекрива главата. Ореолот е формиран со едноставна кружница врз позлатата. Над неа има сочувани детали од балдахинот во цинобер боја под кого е сместена Пресвета Богородица и со кој симболично е претставен најсветиот дел од Храмот - Светиња на светите. Сочуваниот лик што и приоѓа на Пресвета Богородица е ангелот во моментот кога и принесува храна на Марија (сл. 7).¹³ Овој детаљ што ја

крајот на физичкиот, материјален Ерусалимски Храм како место во кое престојува Бог, и почеток на Новиот завет, каде што преку Богородица, Несместливиот Христос е сместен во утробата на Пречистата. На овој начин, Пресвета Богородица му се предава и посветува целосно на Бога и (подоцна) станува престојувалиште на Воплотиениот Бог, мост што ги поврзува небото и земјата - Бога и човекот; чекор пред обожаването на човекот“, cf. http://mk.orthodoxwiki.org/Пресвета_Богородица.

¹³ Првосвештеникот Захарие, таткото на свети Јован Крстител, ја вовел Пресвета Богородица во најсветиот дел од храмот, на никого достапен, каде што и самиот првосвештеник влегувал еднаш во годината (на праз-

открива целата сцена, воедно ги става овие двери во редот на малкуте сочувани примери со ваква иконографија. Имено, регистрирани се неколку примери на царски двери во кои е вклучена композицијата Воведение во храмот на Пресвета Богородица. Тоа се царските двери од црквата Мали свети Врачи (XVI/XVII век) во Охрид¹⁴ (сл. 8); Полошкиот манастир (крајот на XVI век)¹⁵ (сл. 9);

никот на прочистувањето). Богородица примала храна од раката на ангелот, кој често и се јавувал и ја чувал од секое зло, в. Л. Мирковиќ, *Хеортологија или историјски развитак богослужења Православне источне цркве*, Београд 1961, 41.

¹⁴ М. Ѓоровиќ-Љубинковиќ, *Средњеveковни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965, 123-124, Tab. LXXV; Според В. Поповска-Коробар дверите се датираат кон крајот на XVI или почетокот на XVII век, в. Истата, *Икони од Музејот на Македонија*, Скопје 2004, 249.

¹⁵ Карактеристично е што на Полошките царски двери нема поделба со резбана преграда меѓу композициите како што е случајот кај останатите посочени примери, в. В. Поповска-Коробар, *Белешки за иконостасот од црквата Свети Георги Полошки*, Културен живот 1/97, Скопје 1997, 50-51, сл. 4; Истата, *Икони од Музејот на Македонија*, 241;

сл. 13. Порталот од Мустафа-пашината џамија во Скопје, 1492 г.

сл. 14. Турбетото од Шарена (Алаџа) џамија (16 век) во Тетово

од црквата Успение на Богородица во манастирот Калишта во Струга¹⁶ (сл. 10); Св. Спас во село Добри Дол¹⁷ (сл. 11); манастирот Пустиња кај Валјево (1622 г.)¹⁸ и црквата Свети Јован Претеча во село Црколез, кај Пеќ (1672 г.)¹⁹

Десното крило од царските двери од Чelopeк е поделено во три одделни појаси за сликање што ги додава на неколкуте сочувано примери од овој тип царски двери од XVI-XVII век во Македонија: од црквата Мали свети Врачи (XVI/XVII век)²⁰;

манастирот Калишта (XVI/XVII век)²¹; дверите од Ореоечкиот манастир Свети Никола (XVI/XVII век);²² од Добри Дол (1576 г.);²³ дверите од манастирот Св. Богородица, с. Побожје, Скопска Црна Гора (XVII век);²⁴ од манастирот Св. Никола, с. Слепче, Прилепско (1666 г.);²⁵ дверите од манастирот Журче, Демирхисарско (околу 1617

¹⁶ М. Ѓоровић-Љубинковић, *Средњеveковни дуборез*, 124, Tab. LXXVII.

¹⁷ В. Поповска-Коробар, *Икони од Музејот на Македонија*, 241;

¹⁸ Ј. Радовановић, *Неколку примера претставе Ваведења Богородице у храм у уметности турског периода*, ЗЛУ 34-35, Нови Сад 2003, 128-129, сл. 1-5.

¹⁹ Истиот, *У потрази за Радуловим иконостасом из Црколеза*, Сапоштења XVII, Београд 1985, 59-60, сл. 1, 16.

²⁰ М. Ѓоровић-Љубинковић, *Средњеveковни дуборез у источним областима Југославије*, Београд 1965, 123-124, Tab. LXXV; Според В. Поповска-Коробар дверите се датираат кон крајот на XVI или почетокот на XVII век, в. Истата, *Икони од Музејот на Македонија*, Скопје 2004, 249.

²¹ М. Ѓоровић-Љубинковић, *Средњеveковни дуборез*, 123-124, Tab. LXXVII; В. Поповска-Коробар дверите ги датира во првата четвртина на XVII век, в. Исто, 267.

²² М. М. Машник, *Иконостасот од Ореоечкиот манастир Свети Никола*, Тематски зброник на трудови 1 (икони, иконопис, иконостас, иконографија), Скопје 1996, 40-44;

²³ В. Поповска-Коробар, *Икони од Музејот на Македонија*, Скопје 2004, 241, 249. Каталогска обработка со колор фотографија и датирана резба во XVII век, в. Д. Корнаков, *Царски двери*, Скопје 2009, 100.

²⁴ Д. Корнаков, *нав. дело*, 101.

²⁵ Д. Корнаков, *Иконостасот од манастирската црква "Свети Никола" во село Слепче (Прилепско)*, Пелагонитиса 5/6, Битола 1998, 102-107; Истиот, *Нови сознанија за манастирската црква Св. Никола низ натписите и записите од 17 век*, Балканославика 22-24, Прилеп 1995-1997, 25-33; Истиот, *Царски двери*, 103.

сл. 15. Царските двери од црквата Св. Архангели (Стара црква), Сараево (16 век)

до 1622 г.);²⁶ дверите од црквата Св. Димитрие, с. Бучин, Прилепско.²⁷ (сл. 12)

Она, пак, што го прави десното крило од царските двери од Чelopeк сродно со друг тип царски двери е употребата на двојно прекршениот исламски лак. Влијанието на исламската уметност јасно може да се утврди по изборот на флоралните мотиви и прекршениот сараценски лак од централ-

²⁶ Истиот, *Царски двери од манастирот Журче, црква Св. Атанасиј Александриски*, Јубилеен зборник 25 години митрополит Тимотеј, Охрид 2006, 269-272; Истиот, *Царски двери*, 104.

²⁷ Дверите се пресликани во 1855 г. но постарото сликарство (споредувајќи ги ликовите на пророците Давид и Соломон) не ја исклучува можноста да е дело на сликарска работилница од втората половина на XVI век, следбеник на творештвото на Јован Зограф од Топличкиот манастир. М. М. Машниќ 15 икони од проширениот Деисис во селото Бучин ги атрибуира на Јован Зограф, в. Истата, *Јован Зограф и неговата уметничка активност*, КН, 22/23, 69-90, Скопје, 1997, 75; Според Д. Корнаков дверите од селото Бучин се изработени од истиот мајстор на царските двери во манастирот Журче, в. Истиот, *Царски двери*, 105.

ното пано. Мотивот на сараценски лак има долга традиција во византиската уметност, почнувајќи од минијатурите, сликаната архитектура на фрескоживописот (Старо Нагоричино, Никита, Грачаница, Студеница итн.)²⁸ до непосредна примена и во реалната сакрална градба (спомениците од Кумановско-Жегљанскиот регион)²⁹. Во исламската уметност сараценскиот лак е често употребуван (Порталот од Мустафа-пашината џамија, 1492 г., сл. 13)³⁰, но за нас во овој случај, интересен објект поради локацијата и времето на градбата е Турбетото од Шарена (Алаџа) џамија (16 век) во Тетово,³¹ (сл. 14) каде што е применет идентичен облик на прекршен лак како кај дверите од Чelopeк. Царски двери со ваков тип на двојно прекршен лак, со завршок во облик на шпиц на темето, се сочувани во црквата Св. Архангели (Стара црква)³² во Сараево од XVI век (сл. 15).

Што се однесува на резбата, царските двери од Чelopeк ја содржат плетенката којашто е препознатлив мотив од Прилепско-слепчанскиот резбарски центар, редовно присутна кај царските двери од XVI век. Сараценскиот лак³³ е применет кај дверите од манастирот Калишта и Мали свети Врачи, додека дверите од манастирот Журче и од селото Бучин имаат соодветен обид за имплементирање на двојно прекршениот лак, што ги прави

²⁸ Г. Бабић, *Краљева црква у Студеници*, Београд 1987, 196.

²⁹ M. Kiel, *Armenian and Ottoman Influences on a Group of Village Churches in Kumanovo District*, ЗЛУ 7, Нови Сад 1971, 247-255.

³⁰ М. Ристеска-Мурџева, *Дрвени врати на портали од неколку скопски џамии*, Културно наследство 30-31 (2004-2005), Скопје 2006, 133, сл.4; Ј. Намичева, Д. Живкова, *Османлиски градби и декоративна пластика во Скопје од XV – XVI век*, Македонска културна ризница (ЦД-ром медиум), Каламус, Скопје 2006, сл. 048-1; З. Павлов, *Османлиски споменици*, Скопје 2008, 56.

³¹ З. Павлов, *нав. дело*, 113.

³² С. Ракић, *Иконе Босне и Херцеговине (16-19. вијек)*, Београд 1998, 66-67. Авторката упатува и на две престолни икони од иконостасот на манастирот Житомислић од 17 век, кои го поседуваат овој тип на исламски прекршен лак.

³³ Сараценскиот лак ќе го продолжи својот живот и во следниот период на иконостасите во Македонија, за што сведочат примери од повеќе икони (в. В. Поповска-Коробар, *Икони од Музејот на Македонија*, 278, 297, бр. 92 и 129). Елегантен пример е иконостасот од параклисот во Св. Димитрија од околу 1730 г. каде што поединечните икони од проширениот Деисис се сместени под арки изведени со елегантно изработен, двојно прекршен лак, cf. D. Nikolovski, *Macedonian woodcarving*, Calamus, Скопје 2009, 114, сл. 81 каков што е примерот и со иконостасот во манастирот Трескавец в. Д. Николовски, *Една непозната зографска работилница во уметноста на XVIII век*, Културно на-

најблиски во обработката на централниот резбан план кај царските двери од Челопек. Царските двери од Челопек остануваат издвоено копаничарско дело од крајот на XVI или почетокот на XVII век во Македонија од неколку причини - трипојасниот распоред на сликање, потоа вклучената композиција Воведение во храмот на Пресвета

Богородица, а пред сè потпирајќи се на стилско-ликовните квалитети од фрагментарно сочуваниот иконопис и употребата на двојно прекршениот лак со видното исламско влијание проектирано во аплицирање на крупниот флорален мотив, што ги доближува до резбарското решение на царските двери од Старата црква во Сараево.

Darko NIKOLOVSKI

ROYAL DOORS FROM THE CHURCH OF ST.NICHOLAS IN THE VILLAGE ČELOPEK

Summary

The Royal Doors (the south wing) from the church St.Nicholas in the village Čelopek by Tetovo with the preserved painting and wood carving even though greatly damaged point to a rear artistic excellence in the region of Tetovo. According to the style and painting characteristics this work can be placed among the voluble artistic creations in the territory of R.Macedonia dating from the late 16th or the early 17th centuries.

The south wing of the Royal Doors is divided in three separate strips. On the central part of the south wing of the Royal Doors from Čelopek has a small fragment with the legible signature of the Virgin (ⲙⲣ ⲪⲮ) and a small segment of the golden halo transforming in to stucco decoration, demonstrating the standard iconographic feature of painting of Royal Doors. The size of the strip defines the image of the Virgin, and fragments of the preserved lower left angle illustrate parts of the throne in cinnabar coloring, where the Holy Virgin was placed. The coloring of upper arch section of the south wing can not give evidence for a more clear definition. A small fragment of a golden halo is preserved, a cinnabar himation on the left shoulder, and an inscription in Church Slavic script. In the Hemenias there is a note that the Old Testament prophets David and Solomon should be painted together with the Annunciation in context of their prophecy and reincarnation.

In the lower zone of the Royal Doors in the area designed for the images has a fragment that allows us to identify it as *Presentation in the Temple*. One of the preserved images is of the Holy Virgin (ⲙⲣ ⲪⲮ). Fragments are preserved in cinnabar coloring of the baldachin where the Holy Virgin stands, a place regarded as holiest in the temple. The preserved image shows an angel that comes forward to feed Holy Virgin. This detail determines the iconography of the Royal Doors and places them among the few preserved examples of this type. Several Royal Doors are registered that unfold the composition *Presentation in the Temple*. These are the Royal Doors from the Polog monastery

(late 16th century), from the monastery Kališta, Dobri Dol, the monastery Pustinja near Valjevo (1622) and in the church St.John the Forerunner in the village Crkolez near Peč (1672). The right wing of the Royal Doors from Čelopek has similarities with the other Royal Doors in the use of the broken Islamic arch. The influence of the Islamic art can be noticed with the choice of the floral motives and the broken Saracen arch in the central plate. Royal Doors uncovering this type of a broken arch that ends in a peak are preserved in the church of the Holy Archangels (Old church) in Sarajevo dating from the 16th century. A distinct feature in the wood carving of the Čelopek Royal Doors is the braided motive a common feature in the wood carvings of the Prilep-Slepče School and present in the Royal Doors from the 16th century. Although the Saracen arch was used in the Royal Doors from Kališta (16th/17th century), the Royal Doors in the monastery of Žurče (about 1617 to 1622) and in the village Bučin (about 1634/5) they have the nearby attempt of implementing the double broken arch, and according to the workmanship they are close to the example from Čelopek. The carved braid motive in Čelopek is recognized in the works of Royal Doors in the 16th century made during the Prilep-Slepče School. The Saracen arch was used in the Royal Doors in the monastery Kališta and the Lesser Holy Healers, while the Royal Doors from Žurče, and the village Bučin have an equivalent implementation of the double broken arch, making them very close to the central part of the Royal Doors from Čelopek. In Macedonia, the Royal Doors from Čelopek represent a separate wood carving work from the late 16th or the early 17th centuries. They are noteworthy for - the three strip painting, including of the composition *Presentation in the Temple*, also depending on the style and painting quality from the fragmentary painting where the double broken arch was used as an element of the Islamic influence, and the application of the floral motive that implies a closeness with the solutions of the Royal Doors found in the church in Sarajevo.